

утворений способом трансонімізації – апелятив пріор в ойконім Пріор (лат. *prior* — перший) – голова абатства (монастиря), який, згідно з регулою, обирається монастирською спільнотою. Інакше його називають абатом, суперіором, або настоятелем. *Хата на Пріорці* – утворений від іменника (апелятива) + прийменник *на* + ойконім (*на Пріорці* на позначення місцевості). Крім того, поєднання *Меморіальний музей Тараса Шевченка «Хата на Пріорці»* назва в назві (апелятив+антронпонім+ апелятив+ на+комонім).

– ергонім *Пріорка* – ресторан однокомпонентний, відтопонімний, утворений способом трансонімізації – апелятив *пріор* перейшов від ойконіма *Пріор* (іменникового походження).

– урбанонім – годонім – вулиця *Пріорська*, однокомпонентна, відтопонімна прикметникова назва.

Висновки

Отже, дослідження семантики і структури міста Києва на прикладі оніма *Пріорка* засвідчує, що зазначена пропріальна одиниця має історичну і лінгвістичну цінність. Часто топонімія трансонімізується в інші класи онімів, зберігаючи абсолютну омонімію. Найменування міських топооб'єктів, тобто урбанонімія, значною мірою впливає на формування та коригування історичної пам'яті, творення нових знань про минуле або спростування того, що вважали достовірним історичним фактом. Дослідження може бути використане з метою порівняння з годонімією інших міст України.

ДЖЕРЕЛА

1. Гирич І.Б. Околиці історичного Києва. Київ : Либідь, 2017. 80 с.
2. Гирич І.Б. Плекаймо образ столичного міста. Режим доступу: <https://www.i-hyrych.name/Kyiv/KyivImage.html>
3. Желєзняк І. М. Київський топонімікон / Відп. ред. В. П. Шульгач. Київ : Видавничий дім «Кий», 2013. 224 с.
4. Словник іншомовних слів. Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl>
5. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 544с .
6. Пономаренко Л., Різник О. Короткий топонімічний довідник. Київ : Павлім, 2003. 124 с.
7. Савчук Н. Мотивація топонімікону міста Києва. *Філологічний часопис*. 2015. Вип. 1. С. 106–113.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ НАПРЯМОК В МІСТОЗНАВСТВІ ТА ЙОГО ІНРЕПРЕТАЦІЇ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІСТА

Галина Вікторівна Тимофєєва, молодший науковий співробітник, викладач кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-

гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса
Грінченка.

Соціокультурний напрямок містознавчих досліджень заклали Ф.Тьоніс, Г.Зіммель і М.Вебер, своїми роботами фактично визначивши основні напрями вивчення культурної історії міста та умов, що призвели до його виникнення як феномену. Місто в їх уявленні – це розмаїття різних соціальних прошарків і безлічі культур, що оновлює економічний, громадський чи політичний аспект соціальної реальності, а також формує нову картину світу міських жителів. Відтак загальний предмет їх дослідження – світ міста в різноманітних смислових конфігураціях свідомості його населення. Розглянемо далі ключові роботи названих дослідників про місто та спробуємо виокремити деякі важливі інтерпретації їх ідей в сучасних містознавчих дослідженнях.

Ф.Тьоніс (Ferdinand Tonnies), якого вважають засновником досліджень спільнот (community studies) у своїй класичній роботі «**Спільнота та суспільство**» (1887) запропонував такі особливі форми соціальних відносин для спільнот як *спільність (Gemeinschaft)* та *суспільство (Gesellschaft)*. Відносини типу *Gemeinschaft* базуються на особистісній взаємодії між людьми, на цінностях порозуміння, родини, місця проживання, культурних звичках. В основі відносин типу *Gesellschaft* лежать передусім користь й егоїстичний інтерес, тобто вони базуються на раціональному розрахунку, є більш офіційними та безособистісними [1].

Визначивши і охарактеризувавши ці два типи відносин, далі Тьоніс розглядає їх в історичній динаміці і відзначає, що міра прояву органічних зв'язків – як-то родина, дім, кров – з часом знижується, що зумовлює більшу різноманітність типів спільнот. Врешті, він виділяє три їх характерні типи – спорідненість (на основі єдності крові), сусідство (на основі сукупності поселень), дружба (на основі духовної спільності) [там само].

Уособленням та осередком формування зв'язків з домінуючим третім типом соціальних відносин – дружби – є *місто*, а специфічними ознаками існування міста стають відносини між незнайомими людьми, що встановлюються через вибір та спільність інтересів. Характер цих інтересів зумовлює і характер самих відносин – ділові, дружні, мистецькі.

Не єдиною, але важливою інтерпретацією Тьонісової ідеї міста, як території, що ґрунтується на зв'язках за вибором та мистецьких практиках, яка отримала розвиток в сучасних соціологічних та філософських дослідженнях, є **тема міської ідентичності та активної участі містян в розбудові міського середовища**. Прикладом такого дослідження у вітчизняному науковому дискурсі можуть бути українських дослідників Я. Паська [2] та О. Деміхова [3]. Я Пасько розмірковує про історію становлення українських міст, відзначає складності їх формування, пов'язані з відсутністю в нашій країні попередніх традицій міського

середовища, з масовою міграцією сільських мешканців у міста в перші десятиліття ХХ століття, посиленої буремними війсьними подіями, з формуванням в радянські часи образу містянина-заробітчанина, «людини, що не має власної історії і традиції, сталих гуманістичних цінностей, особи, що вивищувала матеріальні цінності над ідеальними й духовними [2, с. 40]. О. Деміхов дуже цікаво обґрунтовує тип особистості сучасного українського містянина і його сприйняття міста як феномену [3, с. 72-73]. Висновок автора щодо мешканця українського міста зразка 2016 року досить невтішний – це людина-приспосованець, яка свідомо не готова до участі в управлінні містом. Російське вторгнення та війна, на перший погляд, змінили акценти вбк згуртування міського суспільства – від міського суспільства до міської спільноти з патернами, які раніше обґрунтував Ф. Тьоніс. Але ці рівні міської свідомості ще потрібно надалі вимірювати, і робити це слід не в активній фазі української кризи, а коли самовідчуття містянина встаткується і буде видно його активність як учасника повоєнної розбудови міста і створення нового міського простору.

Ідею розгляду міста як специфічного осередку культурно-мистецької і духовної діяльності людства, як характерну рису соціокультурної парадигми в дослідженнях міста, започатковану Тьонісом, продовжив інший німецький соціолог **Г.Зіммель (Georg Simmel)**. Своє есе «**Великі міста і духовне життя**» (1903) він присвятив формуванню психологічної основи міста, на якій формується його індивідуальність [4]. Такою основою, на думку Зіммеля, виступає підвищення нервових стимулів і їх вплив на людину. Велике місто створює специфічні психологічні умови швидкими темпами змін, різноманіттям господарського, професійного та громадського життя. Саме тому у великих містах переважає інтелектуальний характер духовного життя, на відміну від маленьких міст та селищ, де вимагається більше проявів душі і відносин, що базуються на почуттях.

Міський спосіб життя, на думку Г. Зіммеля, відзначається такими властивостями:

- **раціональність та ощадливість містян.** Характер відносин між ними автор есе визначає як «*арифметичний*», що проявляється у визначеності, точності, безумовній значущості договорів та домовленостей. Відтак особливого значення у великих містах набувають час і гроші. Приміром, про час і його значення в місті свідчить таке твердження Зіммеля: «*Якби усі годинники у Берліні раптово почали б показувати різний час, хоча б протягом однієї години, то все господарське й інше життя цього міста було б надовго розбалансоване*» [4]. Раціональні та логічні стратегії городянина можна проілюструвати такою Зіммелевою цитатою: «*типовий мешканець великого міста, що має, звичайно, тисячі модифікацій, створює собі самозахист проти загрозливих його існуванню течій і суперечностей зовнішнього середовища: він реагує на них не почуттям, а*

переважно розумом, якому розвинена свідомість надала гегемонію у духовному житті» [4].

– **безчутлива байдужість.** Внутрішні відносини мешканців великих міст формально характеризуються усамітненням і замкненістю. Дуже часто, як зазначає Зіммель, люди в містах не знають навіть своїх сусідів, з якими прожили багато років поруч. І в глибині цієї зовнішньої замкненості знаходиться не лише байдужість, а й навіть відраза, відчуження і віддаленість, які при більш близькому контакті переходять у ненависть і боротьбу. Так постає інший бік великого міста – міста психічних розладів, самогубств, безпритульних і волоцюг. Місто, де руйнуються первинні соціальні зв'язки і відносини, залишаючи лише відчуженість і самотність [4]. Однак, цей інший бік міста створює разом із попередньо зазначеними характеристиками нероздільне ціле життя великого міста – те, що спочатку здається як таке, що руйнує будь-яку соціальність, є, на думку Зіммеля, елементарним фактором розвитку.

Погоджуючись із ідеями Г. Зіммеля про місто як конвенційне середовище без влади традицій, чиказька школа соціології представляє місто як розмаїття різних соціальних процесів, які ставлять під сумнів взагалі ідею міської ідентичності. Так, засновник чиказької школи Річард Парк представляє місто як соціальну лабораторію, у якій «в одному місці» можна дослідити головні суспільні процеси [5]. Серед цих процесів — **боротьба різних міських спільнот за те, щоб зайняти та відстояти свою нішу в фізичному та соціальному просторі міста.** Ще більше посилює цю ідею інший представник цієї школи Луїс Вірт у своїй знаковій для досліджень міста роботі «Урбанізм як спосіб життя»: «відсутність спільної традиції та спільного досвіду унеможливають і спільну ідентичність» [6, с.94]. Цікавою є думка Б. Велман та Б. Лейтон про те, що сучасні міські спільноти функціонують не на територіальній основі, а на основі мереж, що об'єднують людей для реалізації спільних цілей [7]. У такому ж дусі трактує міське життя Зигмунт Бауман, який взагалі пропонує переглянути соціологічну інтерпретацію суспільства як територіального утворення, оскільки сусіди по під'їзду можуть не мати між собою нічого спільного і водночас поділяти погляди та цінності, вести спосіб життя спільний з тими, хто живе в іншому місті, в іншій країні, на іншому континенті [8]. Як особливий тип буття розглядає місто українська дослідниця М. Препотенська, акцентуючи увагу на таких екзистенціалах містянина як залежність від техніки, масштабність і масовість як причина латентної соціальної напруги, особливий темпоритм, що змушує до виживання людини в заданих просторово-часових рамках, метафізична суб'єктність тощо [9].

Дослідження історії розвитку міст – ще один напрямок, презентований соціокультурною парадигмою в класичній філософській традиції, належить **М.Веберу (Max Weber)**, який присвятив

середньовічному місту одну із своїх робіт – «Місто» (1921). Вебер застосовує до вивчення міста свою методологію ідеальних типів, суть якої полягає у розробці певних узагальнених характеристик соціальних феноменів, так званого ідеального типу як інструменту пізнання соціальної реальності, з яким в подальшому співвідноситься реальне суспільне явище або процес.

Спочатку Вебер визначає зміст теоретичного конструкту міста. Основними змістовими характеристиками західного європейського міста за Вебером є: 1) укріплення, 2) ринку, 3) судової системи і права, 4) характеру корпоративності і пов'язаної з нею автономії. як давнини, так і Середньовіччя, оскільки саме вони представляють собою не лише місце розвитку ремесел і торгівлі в економічному сенсі, укріплення або гарнізон у політичному вимірі, судову систему в адміністративному, але й корпоративну у правовому [10].

В економічному відношенні Вебер поділяє міста на дві основні групи: місто споживачів (*Konsumentenstadt*) і місто виробників (*Produzentenstadt*). Це не означає, що в містах споживачів мешкають виключно споживачі, а в містах виробників – навпаки, виключно виробники. Просто в містах споживачів (*Konsumentenstadt*) шанси на прибуток виробників і купців залежать від наявності «великих» споживачів – княжих або інших великих домів. Тобто, ступінь і характер типу міста детермінується характером міської структури, яка все більше ускладнюється й урізноманітнюється. Середньовічне місто складається із комбінування рис ринкового і бургового населення, а тому в місті можна виділити три основних класи: землевласників, купців і ремісників.

Соціальна боротьба в місті має в першу чергу політичний характер, оскільки постає як боротьба за панування в місті, за участь в управлінні містом. Спершу вона розгортається між представниками землевласницьких і ринкових класів. Пізніше вона продовжується всередині останніх – між ремісниками і купцями. Результатом такої боротьби стає особлива господарська політика міста, яка за мету ставить господарське регулювання природних умов у виробничо-споживачьких інтересах міського населення. Ці особливості соціальних відносин у місті стають основою формування нового «західного», «буржуазного» суспільства, характерною рисою розвитку якого стає, на думку Вебера, *формальна раціональність*.

Обґрунтований Вебером раціоналістичний ідеал міського самоврядування розвинутий Річардом Сеннетом в роботі «Будувати і жити: етика міст» [11], де показує становлення «закритого міста» — сегрегованого, відрегульованого та контрольованого, яке поширилося з глобальної Півночі на глобальний Південь. Сучасні соціокультурні, політичні та управлінські аспекти розгляду міської проблематики суголосні веберівським ідеям роботами таких відомих дослідників як Л.Козер

(тематика соціального конфлікту), А. Скотт (динаміка виробництва та розвиток бізнес-послуг), Р. Пал (менеджерська модель міста).

Таким чином, праці класиків соціокультурного підходу заклали методологічну стратегію дослідження міста як зосередження різноманітних культур, ідентичностей та історичних контекстів.

Сучасні дослідники міста, беручи їх ідеї як вихідні судження, вихідну посилку, намагаються відповісти на питання, наскільки місто здатне формувати й утримувати мережі влади, контролю та комунікацій, економічних та соціальних потоків, індивідуальної та колективної уявності.

ДЖЕРЕЛА

1. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології. - Київ : Дух і літера, 2005. – 262 с.
2. Пасько Я. Історичні аспекти урбанізації. В: Соціологія міста : навчальний посібник. – Донецьк : Ноулідж, 2010. – С. 13-46. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/23333/2/Y_Pasko_2010-1_SM.pdf
3. Деміхов О. І. Філософія міста в Україні – право городян на участь в муніципальному управлінні на прикладі м.Суми. Аспекти публічного управління. № 4-5 (30-31) квітень-травень 2016. – С. 70–77. <https://doi.org/10.15421/151620>
4. Зіммель Георг. Великі міста і духовне життя. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n29texts/zimmel.htm>
5. Wirt L. Urbanism, as way of life. In: R. Sennet Classical essays in urban culture. Appleton Century Grofts. – New York, 1969.
6. Wellman, B. and Leighton, B. (1979). Networks, Neighborhoods and Communities: Approaches to the Study of the
7. Community Question. Urban Affairs Review, 14, 363-390. <http://dx.doi.org/10.1177/107808747901400305>
8. Бауман Зигмунт. Плинні часи: життя в добу непевності / Пер. з англ. Антона Марчинського – К.: Критика, 2013. – 176 с.
9. Препотенська М. П. Мегаполіс як особливий тип буття міста. Екзистенціальний аспект. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2012. Вип. 66. – С. 11-15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2012_66_5
10. Weber Max. The City. Glencoe, Ill., Free Press, 1958. URL: <https://archive.org/details/maxwebercity0000unse>
11. Сеннет Р. Будувати і жити: етика міст (уривок). Cedos. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/buduvaty-i-zhyty-etyka-mist-uryvok-z-knyzhky>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СИМУЛЯКРІВ ЖАНА БОДРІЯРА У МІСЬКІЙ КУЛЬТУРІ